Language Related Research
E-ISSN: 2383-0816
https://lrr.modares.ac.ir
https://doi.org/10.48311/LRR.16.2.5

Tarbiat Modares University

Vol. 17, No. 4, Tome 94
pp. 203- 230
Winter 2027

Analysis of "Agentive Suffixes" in Russian and Persian Nouns from a Cognitive Morphological Perspective

Vajihe Rezvani[1]*

Received: 19 January 2023
Received in revised form: 14 April 2023
Accepted: 10 May 2023

Abstract

Affixation is one of the most productive word-formation processes in both Russian and Persian, enabling the creation of diverse semantic nuances. Agentive suffixes — those that derive nouns and adjectives denoting "doers" or "agents" of an action — play a central role in expanding the lexical inventories of both languages. In Persian, suffixes such as -ar, -gar, -gār, -ān, and -ande are commonly used to form agentive nouns/adjectives. In Russian, suffixes such as -тель, -арь, -чик, -щик, among others, serve a similar function but are exclusively noun-forming. This study focuses on two Russian suffixes — -тель and -арь — and their Persian functional equivalents. The aim is to conduct a comparative analysis of these suffixes in terms of their semantic range, derivational schemas, and cognitive representation, relying on two theoretical frameworks: Liber's (2004) Lexical- Semantic Framwork and Cognitive Grammer (Langacker, 2008,2009)

Keywords: Affixation, Agentive Suffix, Cognitive Grammar, Generative Grammar, Construal, Russian, Persian

[1] Corresponding author, Assistant Professor, Department of Russian Language, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran,
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5630-6178; *Email: v.rezvani@alzahra.ac.ir*

1. Introduction

Russian is considered one of the world's richest languages from a morphological perspective. Affixation, as a means of expanding word-formation niches, is a shared feature of both Russian and Persian, leading to the emergence of new lexical items in the vocabularies of both languages. Affixes can play three types of roles in word formation: (1) prefixes, (2) infixes, and (3) suffixes. The present study focuses on suffixes that exhibit various forms but share the core meaning of "agentivity." The number of suffixes falling within the domain of agentivity in Persian and Russian is considerable.

In Persian, the suffixes -ar, -gar, -gār, -ān, and -ande are known as producers of two grammatical categories: adjectives and nouns.

In Russian, the following suffixes play a similar role, with the difference that they result exclusively in the production of nouns, regardless of the basic units to which they attach (including infinitives and nouns): *-тель, -арь, -чик, -щик, -ник, -ниц-, -к-, -иц-, -юх, -ёнок, -ушк-, -ышк-, -ость, -як, -ун, -ач, -ущ-, -тель, -тор, -арь, -ист*

The primary concern of this study is to explain the morphological convergence or divergence of these suffixes and the semantic range that each suffix can generate through derivation with stems. As will be discussed in the second section, considerable research has been conducted on affixation in Persian and Russian; however, to date, no thesis or article has specifically addressed this particular category of suffixes in a comparative Persian-Russian framework.

This study aims to examine the process of word formation using a descriptive-analytical method, drawing on the theoretical components of Cognitive Grammar and the Lexical-Semantic Framework. To this end, 31 words produced through affixation were analyzed. Based on the cognitive grammar framework, these words were decomposed into their basic structural units, and the core components of these combinations were compared across

both languages in terms of word-formation patterns (e.g., infinitive + suffix; noun + suffix). Subsequently, using the Lexical-Semantic Framework, the resulting semantic layers were classified.

Through semantic comparison and the correspondence of usage in Russian and Persian, the study seeks to answer the following research questions:

a)To what extent do agentive suffixes in the two languages converge or diverge?

b)Is it possible to form new words using existing affixes, considering the perspectives of Generative Grammar and Cognitive Grammar?

c)Does semantic overlap allow for the reproduction of certain lexical forms?

Hypothesis: The selected suffixes in this study, which share the semantic domain of "agentivity," exhibit similar semantic correspondences in Russian and Persian. However, the possibility of forming new words using the affixes in question does not exist across all categories.

This article is divided into five sections. The introduction addresses the problem statement. The second section examines the theoretical framework. The discussion section provides a contrastive analysis of a number of selected suffixes. The conclusion presents a summary of the findings.

2. Theoretical Framework

The study integrates two complementary frameworks: Lexical-Semantic Framework (Lieber, 2004): Each lexical item consists of a *semantic skeleton* (grammatical/semantic structure) and a *semantic body* (pragmatic/conceptual content). This helps classify semantic layers derived from affixation.

Cognitive Grammar (Langacker, 2008, 2009): Language is a product of

human conceptualization. Meaning involves both conceptual content and a specific construal — our ability to understand and represent a situation in different ways. Word-formation patterns are seen as symbolic structures pairing phonological and semantic units.

Constructional Schemas (Boij, 2016): Word-formation patterns are abstract schemas consisting of form-meaning pairs. Each schema can be analyzed in terms of:

a) Subschemas

b) Formal and semantic properties

c) Links between schemas and subschemas

d) Cognitive processes involved

3. Methodology

This research uses a descriptive-analytical method. A total of 31 derived words were examined across both languages. The analysis proceeds in three steps:

Morphological decomposition of each word into basic units (stem + suffix);

Identification of underlying word-formation patterns (e.g., verb stem + suffix, noun stem + suffix);

Semantic classification based on Lieber's lexical-semantic tiers, followed by a contrastive comparison of Persian and Russian equivalents.

4. Discussion and review

Suffix - тель

The Russian suffix -тель attaches to verb stems and forms nouns denoting

either: The agent (doer) of an action, or the instrument that performs an action

Persian equivalents include: -ande (e.g., *nevisande* "writer"), -ār/-gār (e.g., *āmūzgār* "teacher"), Occasionally, Arabic infinitives or periphrastic forms (e.g., *moharrek* "motor, mover")

[X -тель] → [Agent/Instrument of the process of SEMi]

Persian, in contrast, uses multiple schemas depending on whether the derived word refers to a human agent or a non-human instrument:

[X -ande] → [Human Agent of SEMi]
[X -kon] → [Instrument of SEMi]
[X -e] → [Instrument of SEMi]

Conclusion for -тель:

a)Formal convergence: Both languages use verb stem + suffix.

b)Semantic divergence: Russian -тель produces only nouns; Persian -ande/-ar can produce both nouns and adjectives.

c)One-to-one correspondence is not always possible (e.g., Russian *Двигатель* → Persian *moharrek* uses an Arabic root, not a native Persian suffix).

Suffix -арь

The suffix -арь is historically derived from Latin *-ārius* via Germanic mediation. It attaches primarily to noun stems and forms nouns denoting: Profession, occupation, or habitual agent. Most words with -арь are low-frequency or archaic in modern Russian (e.g., *аптекарь* "pharmacist", *библиотекарь* "librarian", *почтарь* "postman" — dated). Persian uses a **wider range of suffixes** to express similar meanings:

1)- či (borrowed from Turkic/Azeri) as in *dārūxāneči* "druggist"

2)-dār as in *ketābdār* "librarian"

3)-sāz as in *baške-sāz* "barrel maker"

4)-gar as in *šurešgar* "rebel"

5)-bān as in *darvāzebān* "gatekeeper"

The Russian schema is: **[X -арь] → [Agent/Professional of SEMi]**

Persian uses multiple schemas for the same semantic domain, many of which are borrowed or now obsolete in everyday speech.

Conclusion for -арь:

a)Formal divergence: Russian -арь attaches to nouns; Persian uses multiple suffixes.

b)Semantic convergence: Both express profession/agency, but the productivity of -арь is extremely low in modern Russian.

c)Many Persian equivalents are also historical or dialectal (e.g., -či, -bāši), showing parallel diachronic development.

5. Conclusion

This research provides a cognitive-morphological contrastive analysis of agentive suffixes in Russian and Persian. The main conclusions are:

1. Both languages use stem + suffix as the fundamental building block, but the semantic and grammatical outcomes differ.

2. Russian relies on a smaller set of highly regular suffixes; Persian employs a more heterogeneous set, including borrowings and multiple patterns for the same meaning.

3. Full equivalence is rare — translation often requires resorting to other grammatical categories or periphrastic constructions.

4. The findings have pedagogical implications for teaching Russian morphology to Persian speakers and for improving lexical selection in translation.

دوماهنامهٔ بین‌المللی
د۱۷، ش٤ (پیاپی ٩٤)، زمستان ١٤٠٥، صص ۲۰۳-۲۳۰
مقاله پژوهشی
https://lrr.modares.ac.ir/article_7140.html

واکاوی پسوندهای «کنش گر» در اسامی روسی و فارسی از منظر ساخت‌واژی شناختی

وجیهه رضوانی*

استادیار گروه زبان روسی دانشکدهٔ ادبیات، دانشگاه الزهرا(س)، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱٤۰۱/۱۰/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱٤۰۲/۰۲/۲۰

چکیده

وندافزایی از روش‌های ساخت واژه برای تولید معانی متنوع است. زمینه‌های معنایی بسته به پسوندها و پیشوندها در اشتقاق با ستاک واژه‌ها طیف متنوعی را ایجاد می‌نماید. پسوندهای «– ار»، «–گر»، «–گار»، «– ان»، «– نده» در زبان فارسی به‌عنوان پسوندهای تولیدکنندهٔ صفت و اسم شناخته می‌شوند. در زبان روسی پسوندهای: -щик, -чик, -арь, -тель... ، در ردیف پسوندهای اسم‌ساز قرار می‌گیرند. از میان آن‌ها دو پسوند «-арь» و«-тель» در زبان روسی برگزیده شده‌اند تا بر یافت معنایی و طرحوارهٔ ساخت‌واژی آن‌ها در هر دو زبان بررسی شود. هدف از نگارش این تحقیق شناسایی پسوندهای کنشگر در زبان روسی و فارسی و بررسی مقابله‌ای آن‌ها در دریافت معنا و صورت آن‌ها با تکیه بر نظریهٔ نمود معنایی – واژگانی (Lieber, 2004) و نظریهٔ دستور شناختی است. در این پژوهش به روش تحلیلی ـ توصیفی در پی پاسخ‌گویی به پرسش‌های این مقاله که عبارت‌اند از: ابزارهای ساخت‌واژی و گسترهٔ معنایی پسوندهای کنشگر در دو زبان چه میزان همگرایی و واگرایی دارد؟ با توجه به رویکرد دستور زایشی و شناختی تا کجا همپوشانی معنایی امکان بازتولید برخی پیکرها را در هر دو زبان فراهم می‌آورد. و درنتیجهٔ این تحقیق مشخص شد که پسوندهای مورد بررسی در دو زبان از واحدهای بنیادی یکسان اسم+ پسوند / مصدر + پسوند، بهره می‌گیرند، اما در بخش معنایی تناظر مورد انتظار تطبیق کامل ندارد.

واژه‌های کلیدی: وندافزایی، پسوند کنشگر، دستور شناختی، دستور زایشی، نمود.

---

* نویسندهٔ مسئول مقاله: Email: v.rezvani@alzahra.ac.ir

۱.مقدمه

زبان روسی از لحاظ ساخت واژه یکی از غنی‌ترین زبان‌های جهان به‌شمار می‌آید. وندافزایی در توسعهٔ آشیانهٔ واژه‌سازی از ویژگی‌های مشترک زبان روسی و زبان فارسی است که به پیدایش صورت‌های جدید قاموس واژه‌های هر دو زبان منجر می‌شوند. وندها می‌توانند به سه گونه در ساخت واژه نقش ایفا کنند: ۱. پیشوند؛ ۲. میانوند؛ ۳. پسوند که از این میان آنچه در این پژوهش بدان پرداخته خواهد شد پسوندهای دارای صورت‌های مختلف، اما با معنای محوری «کنشگری» است. شمار پسوندهایی که در زبان فارسی و روسی در قلمرو پسوندهای کنشگر قرار می‌گیرند قابل توجه است. پسوندهای «– ار»، «–گر»، «–گار»، «– ان»، «– نده» در زبان فارسی به‌عنوان پسوندهای تولیدکننده دو مقولهٔ دستوری صفت و اسم شناخته می‌شوند.

در زبان روسی پسوندهای زیر نقش مشابه را بازی می‌کنند، اما با این تفاوت که در زبان روسی این پسوندها بدون درنظر گرفتن واحدهای بنیادی متصل به آن، شامل مصدر و اسم، تنها به تولید مقولهٔ اسم منجر می‌شوند:

-тель, -арь, -чик, -щик, -ник, -ниц-, -к-, -иц-, -юх, -ёнок, -ушк-, -ышк-,-ость, -як, -ун, -ач, –ущ-, -тель , -тор , -арь, -ист

آنچه مورد اهتمام این پژوهش است تبیین مسئلهٔ تناظر همگون و یا ناهمگون ساخت‌واژی این پسوندهاست و گسترهٔ معنایی که هرپسوند می‌تواند در اشتقاق با ستاک‌ها به‌وجود بیاورد. در بخش دوم خواهیم دید که پژوهش‌های در خور توجهی دربارهٔ «وندافزایی» در زبان فارسی و زبان روسی انجام پذیرفته، اما تاکنون پایان‌نامه و یا مقاله‌ای درخصوص این گونه از پسوندهای زبان فارسی و روسی انجام نشده است. در این جستار برآنیم تا با تکیه بر مؤلفه‌های نظریهٔ دستور شناختی و نظریهٔ نمود معنایی ـ واژگانی به روش توصیفی ـ تحلیلی روند ساخت واژگان را بررسی کنیم. بدین منظور در میان انواع اسم‌هایی که با روش وندافزایی تولید شده‌اند ۳۱ واژه مورد بررسی قرار گرفت و براساس ساختار دستورشناختی به تجزیهٔ اجزای ساختی آن به واحدهای بنیادین و مقایسهٔ هستهٔ اصلی این ترکیب‌ها در هر دو زبان از منظر واژه‌سازی از جمله (مصدر+ پسوند)؛ (اسم+ پسوند) و سپس براساس نظریهٔ نمود معنایی– واژگانی به طبقه‌بندی و لایه های معنایی حاصل از آن پرداخته می‌شود و با قیاس معنایی تناظر کاربرد آن در روسی و فارسی برای پاسخ به سؤال پژوهش: پسوندهای «کنش‌گر» در دو زبان چه میزان همگرایی و واگرایی دارد؟ آیا ساخت واژگان جدید با توجه به رویکرد دستور زایشی و شناختی

به کمک وندهای موجود امکان‌پذیر است؟ هم‌پوشانی معنایی امکان بازتولید برخی پیکرها را می‌دهد؟

فرضیه: پسوندهای انتخاب‌شده در این پژوهش با گسترهٔ معنایی «کنشگر» دارای تناظر معنایی مشابهی در زبان روسی و فارسی هستند. امکان ساخت واژگان جدید به کمک وندهای موردنظر در همهٔ مقوله‌ها وجود ندارد.

این مقاله بر پنج بخش تقسیم شده است و در بخش مقدمه به تبیین مسئله پرداخته می‌شود. در بخش دوم پایگاه نظری طرح مورد واکاوی قرار می‌گیرد و در بخش بحث و بررسی شماری از پسوندهای برگزیده بدین منظور بررسی مقابله‌ای می‌شوند و در بخش نتیجه‌گیری برایند بررسی‌ها به صورت گزیده آورده می‌شود.

۲. پیشینهٔ پژوهش

بررسی شیوه‌های واژه‌سازی در زبان فارسی با تکیه بر رویکردهای نظری ساخت‌واژهٔ ساختی و دستور شناختی و دیگر رویکردهای مربوطه از بسامد بالایی برخوردار است، همینطور نیز بررسی روندهای واژه‌سازی در زبان روسی با تألیفات بی‌شماری در این زمینه همراه است. تیخونوف[۱]، زمسکی[۲]، شانسکی[۳]، وینوگرادوف[٤] از چهره‌های شاخص و تأثیرگذار در ایجاد رویکرد مشخص در واژه‌سازی روسی هستند. در بین پژوهش‌ها و تألیفات زبان‌شناسان روسی ایرانی می‌توان به کتاب *درآمدی بر واژه‌سازی زبان روسی* علی مدایني (۱۳۷۹) اشاره کرد که مجموعهٔ نسبتاً کاملی از امکانات ساخت‌واژی در زبان روسی در تمامی اجزای کلام را ارائه کرده است. علی مدایني و شهرام همت‌زاده، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی تغییرات معنایی واژه در زبان‌های فارسی و روسی» (۱۳۹۳) به بررسی ابزارهای مؤثر در ایجاد گسترهٔ معنایی به کمک پیشوندها، پسوندها، ترکیب ریشه، و غیره پرداخته‌اند، آن‌ها در این مقاله یادآور شده‌اند که چیدمان تکواژها براساس الگوهای مشخص در واژه‌سازی را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شیوه‌ها در این روند شناسایی کرده‌اند. در پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد محمد جمال‌زاد با عنوان «بررسی شیوه‌های واژه‌سازی کلمات پرکاربرد در زبان‌های روسی و فارسی (در حوزهٔ اسم)» (۱۳۸۸) همانطور که از عنوان پیداست بیشتر به جنبه‌های عمومی ساخت واژه و نه جزئی در این زمینه پرداخته شده است. در پایان‌نامهٔ عیسی مهرآرا با عنوان «پسوندهای تصغیری ـ تحبیبی اسامی در زبان روسی و معادل‌های آن‌ها در زبان فارسی» (۱۳۹۰) به بررسی پسوندهای تصغیری و تحبیبی در

زبان روسی که بسیار زایا و پرکاربرد هست پرداخته است. این پسوندها در برگیرندهٔ طیف وسیعی از احساسات ازجمله هم‌دردی، استهزاء، تحقیر، خشم و دیگر مواردی هستند که به کمک این پسوندها ابراز می‌شوند. وی به‌طور جزئی این گونه پسوندها را در ۹ گروه دسته‌بندی کرده است. حسین غلامی در مقاله‌ای با عنوان «بررسی ویژگی‌های ساختاری و معنایی کلمات مصغر در زبان‌های روسی و فارسی» (۱۳۸۷) نیز به مقولهٔ پسوندهای تصغیری و کاربردهای آن‌ها پرداخته است. حسین غلامی و اردلان نصرتی در مقالهٔ «بررسی ساخت‌های اشتقاقی قید در زبان‌های روسی و فارسی» (۱۳۸۹) به بررسی ساخت‌های اشتقاقی قید با نگاه بر جنبه‌های ساختاری و معنایی آن در دو زبان روسی و فارسی پرداخته‌اند. در نتیجهٔ به‌دست آمده در پژوهش فوق، نشان داده شده است که ابزارهای واژه‌ساز (وندهای اشتقاقی) خصوصاً قیدها در زبان روسی به مراتب گسترده‌تر از زبان فارسی است. هریک از وندها در زبان‌های یادشده، بیانگر طیف معنایی است و از بسامد زایایی متفاوتی برخوردارند. حسین غلامی در پژوهشی دیگر با عنوان «دربارهٔ مسائل آموزش واژه‌سازی روسی به مخاطب ایرانی» به دسته‌بندی مراحل آموزش واژه‌سازی به دانشجویان ایران پرداخته است.

اما در میان پژوهش‌های انجام‌شده در زمینهٔ وندافزایی، عمدتاً در مقولهٔ فعل و پیشوندهای فعلی نمونه‌های بسیاری می‌توان می‌یافت که دانشجویان در هر دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری انجام داده‌اند، اما بررسی مقولهٔ مورد نظر جستار حاضر، به صورت تطبیقی با رویکرد به نظریهٔ ساخت‌واژی شناختی که طیف معنایی و کاردکردهای پسوندهای کنشگر و طرح‌واره‌های ساخت‌واژی در اسم را بررسی کرده باشد، به‌نظر می‌رسد نوآوری پژوهش حاضر باشد. پژوهش‌های هم زمینه در زبان فارسی به مراتب بسیار بیشتر و جزئی‌تر صورت پذیرفته است. پارسا بامشادی و نگار داوری اردکانی در مقالهٔ «رویکردی ساختی- شناختی به پسوند "ـار" در زبان فارسی» (۱۳۹۹) به بررسی این پسوند با رویکردی شناختی و ساخت بنیاد بر پایهٔ دو نظریهٔ دستور شناختی و ساخت واژه ساختنی پرداخته و کوشیده‌اند تا نمایی فراگیر از گسترهٔ معنایی و کاربرد آن را ارائه دهند. عاطفه سادات میرسعیدی و بتول علی‌نژاد در مقالهٔ «وندافزایی در زبان فارسی : وندبنیاد یا پایه‌بنیاد؟» (۱۳۹۱) بررسی همزمانی درمورد مقولهٔ وندافزایی در زبان فارسی در قالب دو دیدگاه «وند- بنیاد» و «پایه- بنیاد» صورت گرفته است. علاوه بر مقالات و پایان‌نامه‌های بی‌شمار در زبان فارسی به کتاب‌های نگارش‌یافته در این زمینه می‌توان اشاره کرد، ازجمله کتاب *ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز* (۱۳۷۱) ایران کلباسی و کتاب خسرو کشانی با عنوان *اشتقاق پسوندی در زبان فارسی امروز* (۱۳۷۱).

۳. چارچوب نظری

واژه‌شناسی از دیرباز به‌عنوان بخشی از دانش زبان‌شناسی پیوسته مورد کاوش و بررسی بوده است، اما توجه و ساماندهی آن به‌عنوان بخشی مستقل در این دانش توسط وینوگرادف از سال ۱۹٤۰ و همچنین زبان‌شناسانی مانند اسمیرنیتسکی[۵] و ویناکور[٦] دنبال شده است. به‌طور سنتی، واژه‌سازی به‌عنوان بخشی از علم صرف، مورد مطالعه قرار می‌گیرد. وینوگرادوف اقدام به تقسیم واژه به واج‌ها گرفت و ایدهٔ پسوندهای واژه‌ساز[۷] و صورت‌ساز[۸] را مطرح کرد. پس از وی شاخماتوف[۹] پیشنهاد تفکیک واژه‌سازی از علم صرف را مطرح کرد. به دنبال این رویکرد، پرسش‌هایی بدین شکل مطرح شد که، آیا واژه‌سازی در دستور بررسی شود و یا در واژه‌شناسی[۱۰]؟ و تنها در دهه‌های ۱۹٦۰ و ۱۹۸۰ تصمیم گرفته شد که واژه‌سازی به‌عنوان یک رشتهٔ زبان‌شناختی جداگانه با روش تحلیل و اصطلاحات خاص خود معرفی شود. از این رو علم واژه‌سازی در میان گرایش‌های زبان‌شناسی روسی علمی نو تلقی می‌شود. رزنتال[۱۱] درمورد تبیین مفهوم و جایگاه پسوند چنین تعریفی را ارائه می‌دهد: «بخشی از واژه است که بین ریشه و پایانه قرار می‌گیرد. به‌عنوان نمونه، در واژهٔ *подберезовик* ریشه берез (برگرفته از береза, березовый) را در اشتقاق با پیشوند под- (مانند под-стаканник, оконник)و پسوندهای-ик– и -ов- قابل تفکیک می‌شمارد. در زبان روسی نشان تفکیک پسوند ∧ است.

Под....берёз....ов....ик — приставка/корень/суффикс/суффикс/окончание.

با نگاهی به توصیف رزنتال متوجه احتیاط وی برای توصیف این بخش از کلمه می‌شویم. وی از عبارت بخشی از کلمه استفاده می‌کند:

«***суффиксы*** *- части слова, стоящие между корнем и окончанием*...(Розенталь,2005,с.163)

کلباسی توصیف مشابهی برای این بخش از زبان ارائه می‌دهد: «وند یکی از انواع تکواژ وابسته است که به‌تنهایی و به‌طور مستقل به‌کار نمی‌رود. جزئی از کلمه که وند به آن پیوند می‌خورد پایه نامیده می‌شود. وندها از نظر محل قرار گرفتنشان نسبت به پایهٔ کلمه به سه گروه تقسیم شده‌اند: ۱. پیشوند، ۲. پسوند و ۳. میانوند» (کلباسی، ۱۳۷۱، ص. ۲٤) و درمواردی هم دربارهٔ معنای وندها ابراز نظر نشده است وتنها به بیان این‌که این اجزاء به پایه می‌پیوندند و واژه‌ای تازه می‌سازند اکتفا شده است. قریب ودیگران در این مورد می‌نویسند: «مقصود از پساوند، حروف مفرد یا مرکب است که به آخر کلمات افزوده گردد و در معنی آن‌ها تصرف کند. پساوند مفرد آن است که شامل یک حرف باشد و پساوند مرکّب شامل دو حرف یا بیشتر» پیشوند و پسوند را اجزایی می‌داند که دارای معنی مستقل نیستند

جداگانه به‌کار نمی‌روند» (قریب، ۱۳۷۳، صص. ۲۵۰-۲۵۱).

در رویکرد ساخت‌بنیاد به زبان، هم الگوهای واژه‌سازی و هم الگوهای نحوی «ساخت» به شمار می‌آیند. ساخت عبارت است از یک جفت صورت و معنا/ کارکرد که یادآور همان مفهوم «نشانه» در دیدگاه سوسوری است؛ البته با این تفاوت که سوسور مفهوم نشانه را تنها برای واژه‌ها به‌کار می‌برد، اما رویکرد ساخت‌بنیاد، همهٔ واحدهای واژگانی و نحوی زبان با درجات پیچیدگی گوناگون را ساخت می‌داند (بامشادی و قطره، ۱۳۹۶، ص.۲۶۹).

نکتهٔ حائز اهمیت در این پژوهش تنوع معنایی حاصل از اشتقاق وندهایی است که خارج از اشتقاق با پایه به‌طور مستقل به‌کار برده نمی‌شوند، اما به‌طور قراردادی با کنار هم قرار گرفتن تکواج‌های آن‌ها و ایجاد یک تکواژ معنادار و در اشتقاق با پایه قابلیت تولید معنا را دارا هستند. در این زمینه فودور[۱۲] معتقد است ذره‌های معنادار زبان همان واژه‌ها هستند (Fodor, 1981, p.81)، اما گنتنر[۱۳] با این ادعا همسو نیست و بر این باور است که ذره‌های معنادار کوچک‌تر از واژه نیز وجود دارد (صفوی، ۱۳۸۳، ص.۱۳۰).

اگر معنا آنست که ما به ازای قراردادی در ذهن یک مفهوم بیرونی و یا درونی تداعی شود، آنگاه تکواژهای وندی قطعاً دارای معنا هستند، زیرا به‌طور مثال با دیدن پسوند «ـ ار»، « ـ َنده»، «-арь»، «-тель» در ذهن یک گویشور زبان روسی و زبان فارسی اسامی دارای پسوند کنشی به یاد آورده می‌شود، البته این معنا در شرایط کافی که فودور به آن اشاره می‌کند مصداق می‌یابد، وی ادعا می‌کند که مؤلفه‌های معنایی، صورت دیگر همان رویکرد شرایط لازم و کافی برای بررسی معنی واژه است. (کریمی دوستان،۱۳۹۰، ص. ۱۰۳). علی مدائنی تکواژهای وندی (Морфема) را جزء معنادار به‌شمار می‌آورد (مدائنی، ۱۳۷۹، ص. ۱۶). به باور برخی زبان‌شناسان روسی در ایران و نگارندهٔ این مقاله، این معادل‌یابی در زبان فارسی، چندان از دقت برخوردار نیست، زیرا Морфема کوچک‌ترین جزء معنادار در زبان است که می تواند از نوع وندی و یا ریشه‌ای باشد. کشانی اما بر این باور است که پسوند یک جزء بی‌معنی و وابسته است که تنها در پیوند با پایه می‌تواند بر روی آن تأثیر بگذارد و معنی آن را به کلی تغییر دهد (کشانی، ۱۳۷۱، ص. ۲). در هر صورت، وند با الصاق به پایه، آن را به یک قاموس واژه تبدیل می‌کند. سؤال این است که چگونه یک جزء بی‌معنی، توانایی تأثیر بر معنی و مقولهٔ نحوی یک جزء دیگر را دارد؟ یا چگونه جزئی که بی‌معنی خوانده می‌شود، می‌تواند در معنی و نوع مقولهٔ نحوی جزئی دیگر تأثیرگذار باشد؟ امروزه ساخت‌واژه‌شناسان بر این باورند که هر وند، یک واژهٔ قاموسی است و دارای مدخل واژی خاص خود است و گویشوران ویژگی‌های وندها را در واژگان خود دارند (لیبر، ۱۹۸۳، ص. ۶۲).

مناسب به‌نظر می‌رسد که در اینجا به توضیح مختصری دربارهٔ معنای واژهٔ ساختی یا (Словообразовательное значение) پرداخته شود. نخستین‌بار گالاوین ایده معنای واژهٔ ساختی را مطرح کرد: « هر واژه حامل دو لایهٔ معنادار است، یک معنای لغوی و معنای دستوری». « اما آیا هر واژه نمی‌تواند حامل لایهٔ معنادار سوم یا همان معنای واژهٔ ساختی نیز باشد». برای مثال اگر معنای لغوی مختص هر واژه باشد و معنای دستوری به واژگان هم گروه مانند اسم، صفت، فعل و غیره تعلق بگیرد، اما معنای واژه‌سازی یک معنای بینابینی بین این دو تعریف قرار می‌گیرد (Головин, 1977, ст.102). این موضوع را با بیان مثالی روشن‌تر می‌سازیم:

مقولهٔ دستوری: فعل (شکل مصدری) Пис+а+ть

پسوند «тель» به‌عنوان ابزار ساخت‌واژی، در پیوند با ستاک این واژه (Писа-) واژهٔ جدید Писатель را به فرهنگ لغت زبان روسی می‌افزاید که از این رهگذر معنای لغوی جدیدی را تولید می‌کند که واژهٔ جدید در مقولهٔ اسم‌ها جای می‌گیرد به بیان دیگر شکلی دستوری جدید ساخته شد.

لیبر نظریهٔ نمود معنایی ـ واژگانی[۱٤] را به روش زیر تشریح می‌کند: هر عنصر واژی از لحاظ معنایی از دو بخش اسکلت دستوری/ معنایی یا به اختصار: اسکلت و بدنه کاربردی/ معنایی یا بدنه ساخته شده است (کریمی دوستان،۱۳۹۰، ص. ۱۰٦). از جنبهٔ معنایی، پژوهش حاضر براساس نظریهٔ لیبر پیش خواهد رفت، اما از جنبهٔ ساخت‌واژی مبتنی بر نظریهٔ ساخت‌واژی شناختی است که الگوی ساخت واژه را به صورت طرح‌وارهٔ ساختی درنظر می‌گیرد و می‌کوشد برای هر طرح‌واره پنج پرسش مطرح کند: ۱) هر طرح‌وارهٔ ساختی دارای چه زیرطرح‌واره‌هایی است؟ ۲) جنبه‌های صوری و معنایی هر یک از طرح‌واره‌ها چه ویژگی دارد؟ ۳) پیوند میان طرح‌واره با ریزطرح‌واره چگونه است؟ ۵) هر طرح‌واره حاصل چه فرایند شناختی است؟ (بامشادی و اردکانی، ۱۳۹۹، ص. ۷٤٤). این نظریه توسط بویی[۱۵] در سال۲۰۱٦ طرح شد و در برگیرندهٔ الگوی واژه‌سازی به صورت انتزاعی، یعنی مشتمل بر جفت‌های معنادار و صوری است. نظریهٔ تکمیلی برای بررسی ساختار الگویی اشتقاق واج‌ها با پایه و بریافت معنای حاصل از آن نیز در نظریهٔ دستور شناختی انعکاس دارد.

دستور شناختی (Langacker, 2008, 2009) یکی از برجسته‌ترین و تأثیرگذارترین نظریه‌های قلمرو زبان‌شناسی شناختی است. در دستور شناختی، واحدهای بنیادین زبان ساختارهای نمادین دانسته می‌شوند و ساختار نمادین عبارت است از جفت‌شدگی یک ساختار معنایی با یک ساختار واجی یکی دیگر از بنیادهای دستور شناختی این است که زبان را فراوردهٔ مفهوم‌سازی انسان می‌دانند و بر

آن است که معنای هر عبارت زبانی دربردارندۀ محتوای مفهومی آن عبارت و «بریافت» خاصی است که از آن محتوای مفهومی ارائه می‌دهد. بریافت یعنی توانایی ما در درک و بازنمایی یک موقعیت به شیوه‌های گوناگون (ibid, p.43).

۴. بحث و بررسی

۴-۱. پسوند «-тель»

از پسوند «-тель» در ساخت کلمات جدید (словообразующие) و یا همانطور که کمی پیش‌تر اشاره شد برای ساخت شکل دستوری جدید (формообразующие) می‌توان استفاده کرد. با بررسی پیکره های ساخت واژی اسامی روسی با پسوند «–тель» چنین برداشت می‌شود که اسامی حاصل از ترکیب این پسوند با ستاک افعال روسی معنای ابزار عمل و یا غالباً فاعل عمل را بیان می‌کنند، و به عبارتی مفهوم کنشگری را برنمایی می‌کنند.

جدول ۱: ساخت واژگان اشتقاقی با پسوند –тель در روسی و "ار/گار"، "-َنده" در فارسی

Table 1: Derivational word formation with the suffix -тель in Russian and "-ar/-gar", "-andeh" in Persian.

پسوند –ار/–گار	واژۀ اشتقاقی/ غیراشتقاقی عربی	بن فعل+ -َنده	Осново глагола+ тель	مصدر	инфинитив
*****	*****	نویسنده	писа+ **тель**	نوشتن	Писать
*****	*****	راننده	Води+**тель**	راندن	Водить
*****	*****	جوینده	Иска+**тель**	جستن	Искать
*****	*****	برنده	Победи+**тель**	برنده شدن	Победить
آموزگار	*****	آموزنده	Учи+**тель**	آموختن	Учить
*****	*****	سازنده	Строи+**тель**	ساختن	Строить
*****	*****	فرستنده	Отправи+**тель**	فرستادن	Отправить
*****	*****	واگذارنده	Поручи+**тель**	واگذاردن	Поручиться

این جدول نمونۀ کوچکی از ساخت واژه‌ای یکپارچه با پسوند –тель در زبان روسی است. تمام برابرهای واژگان روسی با یک واژه با ریشۀ فارسی که هم در دستۀ اسم و هم در دستۀ صفات

می‌توانند قرار گیرند، معادل‌یابی می‌شود. در زیر طرح‌وارهٔ اشتراکات و تفاوت‌های ساخت‌واژی در زبان روسی و فارسی به شرح زیر مقایسه می‌شود:

<[[x](v present) –ande]

نماد x بیانگر یک متغیر است که در زبان فارسی با بن زمان حال جایگزین می‌شود و نماد v present بیانگر ستاک زمان حال است. واژهٔ تولیدشده با این زیرطرح‌واره در فارسی مفهوم کنشگری را برنمایی می‌کند که می‌تواند اسم و یا صفت باشد.

<[[x](v root) –тель]

نماد x بیانگر یک متغیر است که در زبان روسی با بن فعل جایگزین می‌شود و نماد v root بیانگر ستاک فعل است. واژهٔ تولیدشده با این زیرطرح‌واره در زبان روسی نیز مفهوم کنشگری را برنمایی می کند و برخلاف زبان فارسی فقط در دستهٔ اسم‌ها جای می‌گیرد.

جدول ۲: ساخت واژگان اشتقاقی با پسوند тель– در روسی و "گر"، "–َنده" ، "–کن"، "ه"در فارسی و نیز استفاده از مصادر عربی

Table 2: Derivational word formation with the suffix -тель in Russian and "-gar", "-andeh", "-kon", "-eh" in Persian, as well as the use of Arabic infinitives.

Инфинитив	مصدر	Осново глагола+ тель	معادل‌های نا/ برابر فارسی با پسوند کنشگر	واژهٔ اشتقاقی/ غیراشتقاقی عربی و زبان‌های دیگر
обогревать	گرم کردن	Обогрева+**тель**	گرم+کن	**********
Выключать	خاموش کردن	Выключа+**тель**	*******	سوییچ
Отправить	فرستادن	Отправи+**тель**	فرست+نده	**********
Смесить	مخلوط کردن	Смеси+**тель**	مخلوط +کن	**********
Закрепить	محکم کردن	Закрепи+**тель**	گیر+ه	**********
Указать	نشان دادن	Указа+**тель**	نشان+گر	**********
Глушить	بی صدا کردن	Глуши+**тель**	صدا خفه +کن	**********
Двигать	حرکت دادن	Двига+**тель**	******	محرک – موتور
Деять	عمل کردن	Дея+ **тель**	عمل +کننده	عامل
Воспитать	پرورنده	Воспита+**тель**	******	مربی
Спасать	نجات دادن	Спаса+**тель**	******	ناجی

واژهٔ اشتقاقی/ غیراشتقاقی عربی و زبان‌های دیگر	معادل‌های نا/ برابر فارسی با پسوند کنشگر	Осново глагола+ тель	مصدر	Инфинитив
مدرس	******	Преподава+**тель**	تدریس کردن	Преподавать
متفکر	******	Мысли+**тель**	فکر کردن	Мыслыть

در مقایسهٔ دو ستون جدول ۲ که نشان‌دهندهٔ معادل‌های فارسی است مشاهده می‌شود که در برخی واژگان اشتقاقی روسی با پسوند «-тель» یافتن همانند امکان‌پذیر نیست و از ریشه‌های عربی و یا زبان‌های دیگر واژهٔ معادل مناسب‌تر است.

طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی در جدول شمارهٔ ۲ در زبان روسی به مانند جدول شمارهٔ ۱ از :

(1)<[[x]$_{(v.past)Ni}$-тель] ↔ [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>

پیروی می‌کند، اما بریافت معنایی آن با اینکه به مفهوم کنشگری اشاره دارد متفاوت از واژگان جدول ۱ است. در طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی واژگان روسی و فارسی در جدول شمارهٔ ۱ تقریباً همانندی به میزان بالایی وجود دارد، اما تغییر معنای برنمایی‌شده از طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی در جدول شمارهٔ ۲ با طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی جدیدی در زبان فارسی مطابقت دارد:

(2) <[[x]$_{(v.past)Ni}$-ande] ↔ [The object which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>
(3) <[[x]$_{(v.present)Ni}$-kon]↔ [The object which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>
(4) <[[x]$_{(v.present)Ni}$-e]↔[The object which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>

نماد پیکان در این طرح‌واره‌ها بیانگر ارتباط دو سویه میان بخش صوری و معنایی است و ارتباط میان صورت و معنای متغیر و واژه حاصل از وندافزایی به ترتیب با نمایه‌های I و j نشان داده می‌شوند. نماد SEM$_i$ بیانگر معنای عنصری است که دارای نمایه است یعنی عنصر x.

واژه‌های تولیدشده از طرح‌واره‌های فوق عنصر کنشگری را که در مفهوم پایه وجود دارد ابراز می‌دارند به همین دلیل واژه‌های مخلوط‌کن؛ فرستنده؛ آموزگار، نویسنده با سه طرح‌وارهٔ متفاوت برابر با یک طرح‌وارهٔ زبان روسی است. به بیان دیگر فرستنده هم نمایشگر فاعل انسانی و هم ابزاری است، مخلوط‌کن ابزاری است که عمل مخلوط کردن را انجام می‌دهد و نویسنده، آموزگار اشخاصی هستند که عمل نوشتن و آموختن را برنمایی می‌کنند.

در ساختارهای معنایی پسوند [– ار] را یک ساختار مؤلفه‌ای و کل ساختار حاصل از ترکیب را ساختار آمیخته می‌نامند. در هر ساختار آمیخته یک پسوند+ پایه از ساختارهای مؤلفه‌ای برنمای خود

را به کل ساختار آمیخته می‌دهد که آن را تعیین‌کنندهٔ برنما می‌نامند (Hamavand, 2011). هماوند برای طرح‌واره‌های شمارهٔ ۱ نقش یک کنشگر بااراده یا بی‌اراده در انجام عمل و یا حالتی را درنظر می‌گیرد. انجام‌دهندگی بیانگر یک کنش یا بخشی از یک فعالیت است (hamavand, 2011, p.160). برای نمونه «خریدار» انجام‌دهنده (باراده) کنش «خریدن» است. «نمودار» انجام‌دهنده (بی‌اراده) کنش «نمودن» است (بامشادی و اردکانی، ۱۳۹۹، ص. ۷۵۳).

تطابق نسبی در برنمایی معنای ساخت‌واژی

По+куп+а + тель = خرید+ ار

Показ+а + тель = نمود + ار

پسوند тель– در طرح‌واره‌های مورد بررسی این پژوهش در بیشینهٔ موارد به‌عنوان واژه‌ساز[۱۶] نقش‌آفرینی می‌کند و محصول ترکیب آن با پایهٔ مشتق از مصدر در مقولهٔ اسم قرار می‌گیرد. در بررسی ساخت واژگانی، این پسوند در برخی واژگان پیش ازپسوندهای صفت‌ساز، صفت‌های فاعلی، پسوندهای فعل‌ساز نیز قرار می‌گیرد که به ترتیب زیر نمایش داده می‌شود.

Глаголы с суффиксом “-тель”:(ترکیب با پسوندهای فعل‌ساز)

Свиде+тель+ство+вать	о+свиде+тель+ство+вать	за+свиде+тель+ство+вать	Покрови+тель+ство+вать

Прилагательные с суффиксом “-тель”:(ترکیب با پسوندهای صفت‌ساز)

Стро+и+тель+н+ый	Прав+и+тель+ств+ен+ый	Род+и+тель+ск+ий	научно-ис+след+ова+тель+ск+ий

Причастия с суффиксом “ –тель”: (صفت فاعلی با پسوند)

за+свиде+тель+ство+ва+нн+ый	о+благо+детель+ство+ва+нн+ый

۲-۴. پسوند арь–

درمورد منشأ تکواژ پسوندی арь- در مطالعات تطبیقی اسلاوی، نظر مشترکی وجود ندارد. می یه[۱۷]

بر این باور است که: «این پسوند توسط اسلاوها از ārius زبان لاتین با واسطهٔ ژرمنی در کهن‌ترین دورهٔ توسعهٔ زبانی آن‌ها وام گرفته شده است. به باور وی این پسوند معنای حرفه و اشتغال افراد را درزبانهای یونانی، کِلتی، ژرمن نشان می دهد و از طریق زبان ژرمنی در زبانهای اسلاوی راه یافته است» (мейе,1951, p. 212). وی در ادامه می‌افزاید که اشتقاق پسوند ārius یک پدیدهٔ زبان‌شناسی صرف نیست، بلکه از دل تاریخ تمدن‌ساز روم باستان برگرفته شده در آن زمان که امپراتوری روم باعث رونق تمدن بشری و توسعهٔ حرفه‌ها شد، یافتن نشانه‌های زبانی برای طبقه‌بندی اصناف و امور مالیاتی امری لازم به‌نظر می‌رسید و به این ترتیب تاریخ تولد این پسوند و گسترش آن در تمام اروپا به آن زمان نسبت داده می‌شود (همان، صص. ۲۹۸-۲۹۹). علاوه بر این نظریه، سه نظریهٔ دیگر درمورد وام‌گیری و پیدایش این پسوند در زبان روسی وجود دارد که همگی درنهایت به برنمایی یک مفهوم می‌انجامد و آن تخصص و اشتغال در یک حرفه و به عبارتی مفهوم کلی‌تر آن کنشگری است.

پسوند "–арь" در زبان روسی در سیر تاریخی آن به ستاک اسم می‌چسبد، و واژهٔ تولیدشده نیز در دستهٔ اسم‌ها قرار می‌گیرد و به لحاظ معنایی حرفه و مشغولیت فرد را برنمایی می‌کند. از بررسی نمونه‌های گردآوری‌شده از فرهنگ تفسیر واژگان Ушаков تمامی واژه‌های نامبرده مفهوم کنشگری را برنمایی می‌کنند، اما امکان واژه‌سازی مشابه با پسوند "– ار" در زبان فارسی برای همهٔ واژه‌ها امکان‌پذیر نیست. بامشادی و اردکانی در پژوهش خود در بخش واکاوی این پسوند زبان فارسی، پنج زیر طرح‌واره براساس اینکه در زبان فارسی پسوند "– ار " هم به ستاک گذشتهٔ فعل و هم به اسم افزوده می‌شود تعریف کرده‌اند (بامشادی و ادرکانی، ۱۳۹۹، ص. ۷۵۰). حال به بررسی این دو و مقایسهٔ برنمایی معنایی و صورت ظاهری می‌پردازیم تا مشاهده کنیم آیا امکان معادل‌یابی در طرح‌واره‌های ساخت‌واژی بین این دو پسوند نزدیک به‌لحاظ معنایی وجود دارد یا خیر؟

درخصوص ریشه‌شناسی پسوند «–ار» در زبان فارسی در فرهنگ پنج جلدی ریشه‌شناسی فارسی در مدخل واژگان آنطور که پسوند «گر» هرچند بسیار کوتاه تعریف شده بود وجود نداشت. از این رو بیشتر به نگاه دستوری آن اکتفا می‌شود. دستورنویسان سنّتی بر این باورند که نقش پسوندهای «َنده » و«– ار» این است که به ستاک فعل می‌پیوندند و صفت فاعلی می‌سازند و این صفات فاعلی می‌توانند جانشین اسم شوند و در بعضی موارد از آن‌ها مفهوم مفعولی یا اسم مصدری استنباط می‌شود (قریب و همکاران، ۱۳۷۳؛ ناتل خانلری، ۱۳۷۲؛ کشانی، ۱۳۷۱؛ طباطبایی، ۱۳۷٦).

در دستور شناختی، هر عبارت زبانی یک هستان را برنمایی می‌کند. هستان مفهومی بسیار

طرح‌واره‌ای است و عبارت است از هر چیزی که بتوان آن را درک کرد یا به آن ارجاع داد که شامل چیزها، رابطه‌ها، کمیت‌ها، کیفیت‌ها، دگرگونی‌ها، مکان و مانند آن می‌شود. هر عبارتی که چیزی را برنمایی کند از مقولهٔ اسم است. فعل عبارتی است که بیانگر رابطهٔ فرایندی میان دو یا چند هستان است. دیگر مقوله‌های دستوری همچون صفت و حروف اضافه رابطه‌ای را برنمایی می‌کنند که خلاف فعل، از نوع فرایندی نیست، بلکه رابطه‌ای است غیرزمانی و غیرفرایندی (بامشادی و همکار، ۱۳۹۹، ص.۷۵۰).

جدول ۳: مقایسهٔ طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی در زبان فارسی و روسی

Table 3: Comparison of derivational schemas in Persian and Russian.

واژه	طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی در روسی	طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی در معادل‌های فارسی
1) Аптек+арь	[[x]$_{Ni}$-арь] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>	[[x]$_{Ni}$-chi] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$> داروخانه‌چی
2)Библиотек+арь	[[x]$_{Ni}$-арь] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>	[[x]$_{Ni}$-dar] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$> کتابدار
3) Бонд+арь	[[x]$_{Ni}$-арь] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>	[[x]$_{Ni}$-saz] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>بشکه ساز
4)Букв+арь	[[x]$_{Ni}$-арь] [The object which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>	[[x]$_{Ni}$-N$_i$] الفبا +کتاب (اسم)+(اسم)
5)Бунт+арь	[x]Ni-арь] [The agent who/which performs the process of SEMIi]j>	[x]Ni-gar] [The agent who/which performs the process of SEMIi]j> شورش گر
6)Врат+ арь	[[x]$_{Ni}$-арь] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>	[[x]$_{Ni}$-ban] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$> دروازه بان
7)Гвозд+арь	[[x]$_{Ni}$-арь] [The object which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>	[[x]$_{Ni}$-neshan] [The object which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>سمبه نشان
8)Глав+арь	[[x]$_{Ni}$-арь] [The agent who/which performs the process of SEMI$_i$]$_j$>	[[x]$_{Ni}$-N$_i$]سرکرده (اسم)+(اسم)

در تحلیل موارد آورده شده در جدول شمارهٔ ۳ اولین نکته‌ای که توجه را جلب می‌کند کم کاربرد بودن واژه‌های دارای پسوند арь– است، مگر تعداد اندکی از این دست واژگان که امروزه نیز به کار

برده می‌شوند. نمونه‌های داخل جدول و نمونه‌های ذیل کم‌کاربرد هستند:

جدول شماره ۴: نمونه‌های کم کاربرد واژه‌های دارای پسوند арь– در زبان روسی

Table 4: Low-frequency examples of words with the suffix -арь in the Russian language.

Дик+арь/وحشی	Ключ+арь/ کلید دار کلیسا	Почт+арь/نامه رسان	Лек+арь/طبیب
Звон+арь/ ناقوس کلیسا	Кос+арь/چمن زن	Пс+арь/سگ بان	Свинарь/ خوک بان
Знах+арь/ حکیم	Плуг+арь/شخم زن	Пушк+арь/توپ چی	Рыб+арь/ماهی گیر

همگی از طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی به کمک پسوند арь-پیروی می‌کنند و معنای کنشگری را برنمایی می کنند به عبارت دیگر دو صورت وندی، یک معنا را تبیین می‌نمایند، اما برخلاف جدول‌های ۱ و ۲ در ساخت‌واژهٔ آن‌ها بن فعل به‌کار نمی‌رود و در این ترکیب‌ها (اسم+ پسوند) واحدهای بنیادی هستند و محصول آن هم اسم فاعل است. شایان یادآوری است که در ترکیب‌های پسوند арь– شاهد حضور یک پسوند مشخص مانند "–ار" و یا "– ـَنده" نیستیم، بلکه طیف گسترده‌تری از وندهایی که گاه خود بخشی از یک فعل است و به‌طور مستقل معنایی را برنمایی می‌کند نقش‌آفرینی می‌کنند: ۱) ساز– از مصدر ساختن؛ ۲) دار– از مصدر داشتن؛ ۳) نشان– از مصدر نشاندن. از دیگر پسوندهای کم‌کاربرد در زبان فارسی امروزه و عمدتاً مورد استفاده در زبان عامیانهٔ فارسی می‌توان به پسوند وام گرفته‌شدهٔ "چی" از زبان ترکی/ آذری اشاره کرد که با ظهور حرفه‌های جدید در جامعهٔ گذشته ایران در یکی دو قرن اخیر موازی با پسوند ترکی «باشی» به معنای سرکرده، سرور (عمید، ۱۳۸۹، ص. ۲۱۵) و بالاترین سطح حرفهٔ مورد نظر مانند: عکاس‌باشی، دهباشی، حکیم‌باشی و ... معنای کنشگری را برنمایی می‌کردند. این پسوندها بسیار جوان‌تر از پسوندهای مورد بررسی در این پژوهش هستند و نکتهٔ مهم اینکه وام گرفته هستند و تقریباً در زبان فارسی امروزه استفاده نمی‌شوند. از نظر تاریخی ظهور این پسوندهای وام گرفته‌شده و واژگان ساخته‌شدهٔ روسی با پسوندарь- تقریباً هم‌زمان است و به همین دلیل واژگان مورد نظر را، در هر دو زبان باید در فرهنگ واژگان جست‌وجو کرد و در زبان روزمرهٔ جامعه دیگر شاهد این چنین طرح‌واره‌های ساختی برای حرفه‌های جدید و مفاهیم کنشگری در زبان روسی و فارسی نیستیم.

۵. نتیجه

در این پژوهش به بررسی و واکاوی پسوندها و طرح‌واره‌ها و زیرطرح‌واره‌های ترکیب با ستاک‌های مصدری با پسوندهای اسم‌ساز با محوریت معنایی کنشگری از منظر ساخت‌واژی شناختی پرداخته شد که از این گذر، صورت و برنمایی معنایی و معادل‌یابی هر واژه در زبان روسی و فارسی در نمونه‌های برگزیده‌شده انجام پذیرفت. از میان پسوندهای زبان روسی با برنمایی مفهوم کنشگری دو پسوند«арь» «-тель» مرکز توجه این جستار بوده است. در واکاوی طرح‌وارهٔ ساخت‌واژی پسوند «-арь» به معادل‌های واجی و یا تکواژی زیر رسیده‌ایم:

$[[X]_{Ni}$-арь$]$ ←
- $[[X]_{Ni}$-chi$]$
- $[[X]_{Ni}$-dar$]$
- $[[X]_{Ni}$-saz$]$
- $[[X]_{Ni}$-Ni$]$
- $[[X]_{Ni}$-gar$]$
- $[[X]_{Ni}$-ban$]$
- $[[X]_{Ni}$-neshan$]$

در بررسی پسوند –тель برنمایی معنایی کمی محدودتر، اما قانونمندتر رخ می‌دهد. در نمونه‌های بررسی‌شده با این پسوند عمدتاً معنای کنشگری توسط شخص و یا اشیاء برنمایی می‌شود. در یک بررسی چابک می‌توان به الگوی ساختی زیر برای برابریابی ساختار ترکیب ستاک فعل+ тель– در زبان فارسی دست یافت:

$[[X]_{(v.past)Ni}$-тель$]$ ←
- $[[X]_{(v.past)Ni}$-ande$]$
- $[[X]_{(v.present)Ni}$-kon$]$
- $[[X]_{(v.present)Ni}$-ar$]$
- $[[X]_{(v.present)Ni}$-e$]$

Поручи+тель = ضامن

Занят = گرفت+ار

شایان یادآوری است که وندهای بررسی‌شده به‌تنهایی کاربردی ندارند، اگرچه معنای ذاتی برای آن‌ها در هر دو زبان در محدودهٔ کنشگری و انجام دادن کار تعریف شده، اما در ترکیب با ستاک فعل و در طرح‌واره‌های تولیدشده هم مقولهٔ دستوری و هم دامنهٔ معنایی جدید به‌وجود آمده است. در برگردان واژه‌هایی بر پایهٔ این پسوندها همواره تطابق صد در صد رخ نمی‌دهد و در بخش معنایی تناظر مورد انتظار تطبیق کامل ندارد، ممکن است به کمک سایر مقوله‌های دستور در زبان فارسی و روسی برگردان صورت گیرد. در میان وندهای مورد مطالعه در زبان فارسی به‌نظر می‌رسد پسوند (–نده) از بسامد زایایی ساخت‌واژی بزرگ‌تری نسبت به سایر وندها برخوردار باشد، اما آمار دقیقی گردآوری نشده است و این خود می‌تواند موضوع تازه‌ای جهت بررسی در نظر گرفته شود. جستار حاضر طرحی تازه در بررسی واژه‌سازی تطبیقی زبان روسی و فارسی از منظر ساخت‌واژی شناختی در معنای کنشگری است. به‌نظر می‌رسد بسیاری از مقوله‌های زبانی قابلیت گنجاندن در این ساختار را داشته باشند که این به نوبهٔ خود کمکی بزرگ در تدریس جزء به جزء ساختارهای زبان روسی و جایابی بخش‌های مختلف در مرحلهٔ آموزش و سپس به‌گزینی واژگانی در ترجمه‌ها خواهد شد.

۶. پی‌نوشت‌ها

1. Tikhonov A.N.
2. Zemski A.M.
3. Shanski N.M.
4. Vinogradov V.V.
5. Смирницкий А. И.
6. Винокур Г. О.
7 .Словообразующие суффиксы
8. Формаобразующие суффиксы
9. Шахматов
10. Лексикология
11. Розенталь Д.Э.
12. Fudor
13. Gontner
14. Lexical semantic representation
15. Bouiee
16. Словообразующий суффикс
17. Miye

۷. منابع

- بامشادی، پ.، و داوری اردکانی ن. (۱۳۹۹). رویکردی ساختی ـ شناختی به پسوند «-ار» در زبان فارسی. *جستارهای زبانی*، ٤ (۵۸)، ۷۳۵ـ ۷٦٦.
- بامشادی، پ. و قطره، ف. (۱۳۹٦). چندمعنایی پسوند « » ی- فارسی: کندوکاوی در چهارچوب ساخت‌واژهٔ ساختی. *جستارهای زبانی*، *۷* (٤۲) ویژه‌نامهٔ زمستان، ۲٦۵-۲۸۹.
- جمال‌زاد، م. (۱۳۸۸). *شیوه‌های واژه‌سازی کلمات پرکاربرد در زبان‌های روسی و فارسی (در حوزهٔ اسم)*. پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد. دانشگاه تهرا.] تهران.
- صفوی، ک. (۱۳۸۳). *درآمدی بر معنی‌شناسی*. تهران: سورهٔ مهر (حوزهٔ هنری سازمان تبلیغات اسلامی).
- طباطبایی، ع. (۱۳۷٦). *فعل بسیط فارسی و واژه‌سازی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- کریمی دوستان، غ.، و مرادی ا. (۱۳۹۰). بررسی نقش معنایی پسوند –َنده و – ار در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبانی*، ۱۰۱ـ۱۲۸.
- کشانی، خ. (۱۳۷۱). *اشتقاق پسوندی در زبان فارسی امروز*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- کلباسی، ا. (۱۳۸۰). *ساخت اشتقاقی در فارسی امروز* . تهران: انتشارات مؤسسهٔ مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- عمید، ح. (۱۳۸۹). *فرهنگ فارسی*. ناشر: اَشجَع.
- مهرارا، ع. (۱۳۹۰). *پسوندهای تصغیری- تحببی اسامی در زبان روسی و معادل‌های آن‌ها در زبان فارسی*. پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.
- غلامی، ح.، و نصرتی، ا. (۱۳۸۹). بررسی ساخت‌های اشتقاقی قید در زبان‌های روسی و فارسی. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۳، ۱۰۵-۱۲٦.
- غلامی، ح. (۱۳۸۷). بررسی ویژگی‌های ساختاری و معنایی کلمات مصغر در زبان‌های روسی و فارسی. *پژوهش زبان‌های خارجی*، ۵۰، ۱۰۱-۱۱۲.
- غلامی، ح. (۱۳۸۷). مسائل آموزش واژه‌سازی روسی در مراکز آموزشی ایران. *پژوهش زبان‌های خارجی*، ٤٤، ٤۱-٤۸.
- قریب، ع.، و همکاران (۱۳۷۳). *دستور زبان فارسی پنج استاد* (متن کامل دو مجلد در یک جلد).

تهران: نشر جهان.

- مدائنی، ع. (۱۳۷۹). *درآمدی بر واژه‌سازی زبان روسی*، قم: مهدیه.
- میرسعیدی، ع.، و علی‌نژاد، ب. (۱۳۹۱). وندافزایی در زبان فارسی: وندبنیاد یا پایه‌بنیاد؟. *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان دانشگاه فردوسی مشهد*، ٦، ۱-۲۷.
- همت‌زاده، ش.، مداینی اول، ع. (۱۳۹۳). بررسی تغییرات معنایی واژه در زبان‌های فارسی و روسی. *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ٥(۱۰)، ۱۹۷-۲۱۲.
- Виноградов, В.В. (1975). Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии // Исследования по русской грамматике.
- Головин, Б. Н. (1977). *Введение в языкознание*.3-е изд. - М. : Высшая школа.
- Земская, Е.А. (2011).*Современный русский язык*. Словообразование: учеб. Пособие. Флинта: Наука.
- Мейе, А. (1951). *Общеславянский язык*. Издательство иностранной литературы.
- Розенталь, Д. Э.(2005) Голуб И. Б., Теленкова М. А. Современный русский язык: Учебное пособие. —М.: Международные отношения,. — 560 с.
- Смирницкий, А. И.(1955).Объективность существования языка: Материалы к курсам языкознания. МГУ.
- Тихонов, А. Н.(1996). *Морфемно-орфографический словарь*. Школа-Пресс, ISBN 5-88527-119-4.
- Ушаков Д. Н. (2010). *Толковый словарь русского языка*, М.: Гос. ин-т «Сов. энцикл.»; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов.
- Шанский, Н.М. (1987).*Современный Русский Язык*. В 3 Ч. Русский язык.
- Fodor, J. D. (1981). Verb structures in memory for sentences: evidence forcomponential representation. Cognitive Psychology 8, 56-83.
- Hamawand, Z. (2011). Morphology in English: Word formation in cognitive grammar. London/New York: Continuum.
- Langacker, R.W. (2008). Cognitive grammar: A basic introduction. Oxford:Oxford University Press.

- Lieber, R. (2004). *Morphology and lexical semantics*. Cambridge: CambridgeUniversity Press.

References

- Amid, H. (1389). Persian Vocabulary Dictionary, Publisher: Ashja, 1328 pp.
- Bamshadi, P., & Davari Ardakani, N. (2019). A structural-cognitive approach to the suffix "-er" in the language, Persian Linguistic Journals, D11, (58 consecutive), 4, 735-766
- Fodor, J. D. (1981). Verb structures in memory for sentences: evidence forcomponential representation. Cognitive Psychology 8, 56-83.
- Gharib, A., & others, (1994), Persian Grammar of Five Masters (full text of two volumes in one volume), Tehran: Nashrajhan.
- Golovin, B. N. (1977). Introduction to Linguistics. 3rd ed. – Moskow. Vishaya shkola.[In Russian]
- Hamawand, Z. (2011). Morphology in English: Word formation in cognitive grammar. London/New York: Continuum.
- Hassandoust, M. (2016). An Etymological Dictionary of the Persian Language.Vol. 1. Tehran: The Academy of Persian Language and Literature. [In Persian].
- Hemmatzadeh, Sh., & Madaini Aval, A., *Review the semantic changes of the word in Persian and Russian languages*, Research Institute of Humanities and Cultural Studies, 5(10), 197-212. [In Persian].
- Kalbassi, I. (2012). The Derivational Structure of Word in Modern Persian (5thed.). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian].
- Karimi-Dustan, Gh., & Moradi, E. (2011). The study of semantic contribution of -ar and -andeh Suffixes in Persian. Journal of Language Research, 2 (1), 101-128. [In Persian].
- Keshani, Kh. (1992). Suffix Derivation in Contemporary Persian. Tehran:University Publication Centre. [In Persian].
- Langacker, R.W. (2008). Cognitive grammar: A basic introduction. Oxford:Oxford

University Press.

- Lieber, R. (2004). *Morphology and lexical semantics*. Cambridge: CambridgeUniversity Press.
- Madaeni, A. (2000). An introduction to the word formation of the Russian language: Mahdieh Qom. 212 p. [In Persian]
- Meie, A. (1951). Common Slavic language. Publishing house of foreign literature. [In Russian]
- Mehrara, A. (1390) Diminutive suffixes of nouns in Russian and their equivalents in Persian. Master's thesis. Tarbiat Modares University. [In Persian]
- Rozental, D. E., Golub, I. B., & Telenkova, M. A. (2005). Modern Russian language: Textbook. - M.: International relations, 2005 - 560. [In Russian]
- Safavi, K. (2004). An introduction to semantics. Tehran: Surah Mehr (Islamic Propaganda Organization Art Department).
- Smirnitsky, AI. (1955). The objectivity of the existence of language: Materials for courses in linguistics. Moscow State University. [In Russian]
- Shansky, N.M., (1987). Modern Russian Language. In 3 vol.: Russian language. [In Russian]
- Tabatabai, A. (1997) Persian simple verb and word formation. Tehran: Academic Publishing Center. [In Persian]
- Tikhonov, A. N. (1996). Morphemic spelling dictionary. School-Press, ISBN 5-88527-119-4. [In Russian]
- Ushakov, D. N. (2010). Explanatory dictionary of the Russian language, M. State. in-t “Owls. encycle."; OGIZ; State. foreign publishing house and national words. [In Russian]
- Vinogradov, V.V. (1975). Word formation in its relation to grammar and lexicology // Studies in Russian grammar. [In Russian]
- Zemskaya, E.A. (2011). Modern Russian language. Word formation: textbook. Benefit. Flint: Science. [In Russian]